

ՈՒՂՂԱԳԲԱԿԱՆ

Ը.

ՄԻ՝ ԸՍԷՔ, ՄԻ՝ ԳԲԷՔ
ՈՒՍԱՆԱԾ, ԶԻՋԱՆԱԾ, ԲԵԿԱՆԱԾԱՅԼ ԳԲԵՅՔ
ՈՒՍԱԾ, ԶԻՋԱԾ, ԲԵԿԱԾ

Ճիշդ այսօր ազգային մը եկած էր. խօսակցութեան միջոցին ուսանած գործածեց. հէ՛ն որոտացի երեսին, մարդը լեղապատահ եղաւ:

Սոսկալի բան է մեր լեզուին վիճակը: Ախ, սա կէս գիտուն զարգացածները, որոնք կ'ապականեն լեզուներս, Հասարակ ժողովուրդին զաւակը երբեք ուսանած պիտի չըսէր, ստրկած պիտի ըսէր անցնէր. այդ կարծեցեալ զարգացածները գիտութիւն կ'ուզեն ծախել, եւ կ'աւրեն կ'աղճատեն լեզուներս: Միայն ատի չէ, կան դեռ ուրիշ ցուցանքներ ալ, որոնց մասին առիթ պիտի ունենանք խօսելու:

Տեսնենք մօտէն: Ուսանիլ բայը կը նմանի ճիշդ բուսանիլին՝ ըստ ձեւին. իմաստով կը տարբերին. երկուքն ալ նոյն կերպով կը լծորդուին, այսինքն կրաւորակերպ, բայց ուսանիլը հասարակ բայ է. այսինքն իմաստը ներգործական, կերպը կրաւորական. միւսը չէզոք՝ եւ նոյնպէս կրաւորակերպ: Լծորդութիւննին նոյն նման:

Արմատ պարզ. ուս, բուս (բոյս), ան յաւելուածական գիր:

Աղը, ամէն հայ բերան բուսիլ, բուսաւ, բուսած կ'ըսէ. ինչո՞ւ ուսիլ, ուսաւ, ուսած չըսենք, ինչո՞ւ այսպէս չլծորդենք:

Ահա կարգ մը բայեր նոյն խմորէն: Մեռանիլ, անկանիլ, ազանիլ, ծնանիլ, սկսանիլ, գիշանիլ, եւն: Աւելցուր ասոնց վրայ բոլոր անեմ յաւելուածական բայերուն կրաւորականներն ալ: — Մահելիլ, մեռայ, մեռած. իյնալ, ինկայ, ինկած. հազելիլ, հազայ, հազած. ծնիլ, ծնայ, ծնած. սկսիլ, սկսայ, սկսած. գիշանիլ. ասի փորձանքաւոր է, ժողովուրդը չէ գործածած՝ իր կնիքը չէ զարկած վրան, եւ մեր գիտունները զի-

շիլ, գիշանցայ, գիշանած, հրէշային ձեւերով կը գործածեն, ինչպէս նաեւ քեկանել բայը, քեկանցի, քեկանած:

Հիմա, խնդիրը պարզ է. ո՞վ որ կ'ուզէ ուսնիլ գործածել՝ պէտք է հետեւի ընդհանուր կանոնին. բա՛ն ուսայ, ինչպէս բուսայ, մեռայ, ծնայ, ինկայ, հազայ. ըսէ՛ ուսած, ինչպէս բուսած, մեռած, ծնած, ինկած, հազած, եւն:

Յաւելուածական բայեր են, պարզ արմատով, որոնց մասին խօսեցայ «Սպաննութիւն» գիրուն տակ. հարկ չկայ որ նորէն կրկնեմ հոս: Ուզողը աչք մը տայ անոր: Զիշանիլ բայը իշանել ներգործակերպ չէզոք բային կրաւորակերպ չէզոքն է, զայ սաստկացուցիչ գրով:

Աղը իշանել կ'ըլլայ իշայ, իշար, իշաւ, անցեալ դերբայն ալ իշած: Ինչո՞ւ գիշանիլն ալ չլծորդենք այսպէս եւ չըսենք. գիշայ, գիշար, գիշաւ, գիշած:

Ժողովուրդը չէ գործածած այս բայը եւ իր կնիքը չէ զարկած վրան. մեղք կ'ըլլայ հիմա եթէ գրողները հետեւելով ժողովուրդին ճաշակին՝ ըսէին այնպէս ինչպէս ինքն ըսեր է:

Ո՛չ, չեն ըսեր, այլ կ'ըսեն. գիշիլ, գիշանցայ, գիշանած:

Ահնթեթեթուցիւն մէկ չէ՝ այլ երկու:

Երբ գիշանիլ բային յաւելուածոյ գրերը ջնջելով գիշիլ կ'ընենք, պէտք է ամբողջ բայը ըստ այնմ լծորդենք:

Առնենք օժանել բայը, աշխարհաբար եղած է օժել, եւ կը լծորդուի ճիշդ սիրելին պէս. օժեցի, սիրեցի, օժած, սիրած, եւ ոչ թէ օժանեցի, օժանած:

Զիշիլը պիտի լծորդուի ճիշդ խօսիլ, յոգնիլ բայերուն պէս. խօսեցայ, յոգնեցայ, խօսած, յոգնած. այսպէս գիշեցայ, գիշած. եւ ոչ թէ գիշանեցայ, գիշանած:

Բային ներկան ըսել կը գիշիմ, կը գիշիս, կը գիշի, եւ կատարեալն ընել գիշաւեցայ, բառ չկայ այս աշխարհակութիւնն որակող:

Կամ պէտք է ըսել. գիշանիլ, գիշայ, գիշած, եւ կամ գիշիլ, գիշեցայ, գիշած. ուրիշ ճամբայ չկայ:

Պալով բնկանելին, աս ալ զուրկ է ժողովուրդին կնիքէն. ինք չէ գործածած, եւ գրողները նեղը մտած՝ փոխանակ ուղիղը գործածելու՝ ծուռը կը գործածեն:

Այս խեղճ բայն ալ կը լծորդուի բնկանցի, բնկանած սոսկումներով. հարազատ եղբայր է տեսանել, մտանել, կրանել ու նման բայերուն. ըսէք. կրանցի, կրանած, մտանցի, մտանած, տեսանցի, տեսանած... Կարելի է «ժոյժ ունել ի ծաղուէ»:

Պէտք է ընել հոս ալ այն ինչ որ եղած է յրանելին վրայ, որ նոյն ցեղէն է:

Ժամանակին աս ալ յրանցի, յրանած ձեւերով կը գործածէին, պոռաքներ գոռացիր. նոր բայ մըն ալ շինեցինք, բող-լըն, հիմա վերջապէս ամէն ոք կը գործածէ ուղիղ. յըն, յըցի, յըած. քողքցի, քողքած:

Բնկանելին ալ՝ քանի որ բնկնել չենք կրընար ըսել, Խաչատր է բնկի ընենք. ինչպէս օծանելէն՝ օծել, յրանելէն՝ յըն, սկսանիլէն՝ սկսի, յիզանելէն՝ յիզել, զատանելէն՝ զատել, եւն, եւ լծորդենք բնկցի, բնկցիր, բնկց, բնկած. օծեցի, օծեցիր, օծեց, օծած: Քանի մը անգամ եթէ գործածուի, կ'անուշայ, եւ ամէն ոք ուղիղ կը գործածէ խօսքի մէջ ալ. վճիռը բնկց, բնկանցի տեղ. վճիռը բնկած, բնկանածի տեղ:

Այսպէս. կը բնկեմ, կը բնկի, բնկցի, բնկած, ճիշդ ինչպէս կը յիզեմ, կը յիզի, յիզցի, յիզած. յիզանել, բնկանել նոյն բայերն են. պարզ արմատ բնկ, յեզ. յեզողեզ, սրտաբնկ, բնկբնկի, եւն. բնկի, յիզի, բնկ, յեզ. բնկեալ, յիզեալ. եւն, եւ բոլոր եմ վերջացող յաւելուածով բայերը¹:

Ուստի

Մի գրէք

ՈՒՍԱՆԱՆ, ԶԻՋԱՆԱՆ, ԲԵԿԱՆԱՆ

Ալ գրեցէք

ՈՒՍԱՆ, ԶԻՋԱՆ, ԲԵԿԱՆ:

Թ.

Մի՛ Գրէ՛ք

Ի ԲԵՐՍԱՆԷ ՔՈՒՄՄԷ

ԱՅՆ ԳՐԵՑԷՔ

Ի ԲԵՐՍԱՆՈՅ ՔՈՒՄՄԷ

Եւրոպացի գրողները երբեմն երբեմն լատիներէն առածի կարգ անցած խօսքեր կը գործածեն. Լատուս կանուխէն այդ հոգը յանձն առած է, եւ զանոնք այբուբենի կարգով՝ իրենց մեկնութեամբ շարած է, եւ ամէն ոք կ'օգտուի, եւ ուղիղ կերպով կը գործածէ: Մեր մէջ չկան այդ կարգի հնարանորոշիչներ. ու երբ մեր գրողներն ալ ուզեն սանկս զբարբէր փախցունքներ ընել, կը մոլորին: Յիշածս շատ գործածուածներէն է, եւ միշտ այդպէս սխալ գործածուած:

Բերան բառը չորրորդ հոլովման տակ կ'երթայ՝ ըստ Բագրատունեան կարգադրութեան. ա, ե, ի, ո, ա, (առանց կանոնաւոր) երկուք ալ խառն ի-ա, եւ ա-ա. որով կ'ըլլայ եօթը. իրմէ առաջ եօթն + եօթը սեռակ հոլովում կար ու կայ զեռ:

Որով՝ բերան, սեռական՝ բերանոյ կ'ըլլայ. բացառականը կը շինուի սեռականէն. կը դնենք առջեւ ի գիրը կ'ըլլայ ի բերանոյ. (սեռականին մէջ յիշով վերջացող

1. Այսօր Արեւին մէջ ողբացեալ Օսեանի սա նախադասութիւնը կարգադր. «... չորեքսուր արգէն մատաճ էր քարափին», 1925, Թ. 2060, «Տասնըվեց տարի ետքը», 14րդ տող: Ուրիշ տան ալ մատչեցաւ գործածած էր:

Շնորհք չկայ վրան, որովհետեւ ժողովուրդին ժպիտը չկայ: Ուրիշ ինչեր, Թէ մատչիլ բայը կրնայ գործածուիլ այդ տեղը. Ո՛ւ, Մատչիլ բայը սխալ անմի չեալ եւ անմանք համար կը գործածուի. «Մատեալ Յակոբ. Մատուցեալ Աբրահամ, մատան աշխիւնայն», մատեալ իւր. մատեալ Յովսէփ, մատիք առ Տէր», եւն. եւն:

Մատչիլ կը նշանակէ զարմեալ մատուցուիլ. նուիրուիլ. եւն. «մատչին խուկեց. — պատարագ մատչի. դու եւ որ մատուցանես, եւ մատչիս», եւն. եւն:

Մատչիլ՝ փախիլին, հանգիլին ցեղէն է. լծորդուր է հոս երկարորդին պէս. բայց այդ բայը չի կրնար կեանք ունենալ մեր աշխարհաբարբն մէջ պէտք է երթայ մանկ իր հանգիսեմը՝ զբարբարին ծոցը, եւ ոչ ոք թող փորձէ զուր հանել զինքը: Գրաբար ամէն բայի սրբօրուած չէ աշխարհաբարբի գունէն ներս մտնել: Թողանք լծորդութեան սոսկումը:

բառերը բացառականին մէջ անփոփոխ կը մնան, միայն նախդիրը կ'առնեն. Հայկայ, ի Հայկայ. գետոյ, քերանոյ, ի գետոյ, ի քերանոյ. ևկեղեցոյ, յկեղեցոյ), եւն:

Ուստի

Մի՛ գրէք

Ի ԲԵՐԱՆԷ

Այլ գրեցէք

Ի ԲԵՐԱՆՈՒՅ

Ժ.

Վերջերս հանդիպեցայ նոյն կարգի ուրիշ նման ձեւի մըն ալ: Մէկը գործածեր էր. «Վայ քեզ քաղաք, որ թագաւոր քո մաւնուկ է»: Պէտք է ըլլայ. «Վայ քեզ քաղաք, որոյ թագաւոր քո մանուկ է»: Նման սա ձեւերուն. «Որոյ ձեռն իր գոսացեալ էր». — «Որոյ ձեռք իրեկանց յանօրէնութեան են», եւն, եւն, փոխանակ ըսելու. որոյ թագաւորոյ, որոյ ձեռնն, որոյ ձեռքն, եւն: Սոյն ձեւը՝ բուն հայկական՝ ահա Պատարագի սա աղօթքին մէջ. «Տէր Աստուած մեր, որոյ կարողութիւնդ անքնին է, ... որոյ ողորմութիւնդ անչափ է», եւն, կըրնար ըսել «որոյ կարողութիւն քո, որոյ ողորմութիւն քո»:

Կանոնը. Հոլովուած յարաբերականին քով աւելցնել նոյնանոլով դերանուն մըն ալ. ըստ չֆտերէնի: Մեր խեղճ լեզուն ինչքէ չէ եղած, հոռմըցած ալ է, լատինացած ալ է, ֆրէնկացած ալ է, տանկըցած ալ է: Բազրատունին չ'ըսեր տեղ մը: «Այլ առ ի քաղցրանալ ի ճաշակ հելլեանակացն՝ պարտ է յիրս յիրս հելլեանալ», այսինքն հոռմընալ, բայց ոչ Դաւիթ Անյաղթին պէս, կամ ունիթոններուն, որ հայ լեզուն ուզեցին պատուաստել յունարէնին և լատիններէնի վրայ: Ոսկեղաբուն նախնիք ալ քիչ տեղեր հոռմըցած են, կամ ասորացած, բայց խելքով, ճաշակով այնպէս որ զգալի չէ եղած շատ: Քանի թարգմանիչ պիտի կարենաս գտնել որ չհոտի քիչ շատ այն լեզուն՝ որմէ թարգ-

մանած է: Եւ ինչ ըսես այն մոլեռանդներուն որոնք ֆրանսական բացատրուածին մը՝ ձեւ մը տեսածուն պէս աշխարհաբարի մէջ, կը զայթակղին, գոյնեղին կը նետէ... հղած է աշխարհի մէջ լեզուն՝ որ ուրիշ լեզունէ ազդեցութիւն չկրէ կամ կրած չըլլայ...:

Վերի գործածուած ձեւն ալ կայ մեր լեզուին մէջ, այնպէս որ եթէ ես ինքս գործածած ըլլայի զայն եւ մէկը դիտողութիւն ընէր, շուտով պիտի փակէի բարանը:

Յարաբերականն անփոփոխ պահել, եւ յարաբերականին հոլովով դերանուն մը տնկել. «Աստուածութիւնն» որ բարութեանց աղբիւր են կամք նորա. (պիտի ըլլայ որոյ կամքն, նորան սապատ գցելով): — «Եթէ իցէ որ գործ իր ոսկի իցէ», եւն. (պիտի ըլլայ որոյ գործն): «Վայ քեզ քաղաք, որ թագաւոր քո մանուկ է»ն ճիշդ այս ձեւին տակ կ'երթայ. բայց գործածողը չեմ կարծեր որ գիտակ ըլլար ասոր: Ուստի լաւ է որ երբ օրինակ մը կը բերուի գրքէ մը, գործածուի այնպէս ինչպէս գրուած է հոն: Եւ յետոյ, պէտք է զգուշանալ անկանոն կանոններու հետեւելէ: Դեռ աւելի զուարճալիները կան, եւ ոսկեղաբուն. եւ ո՞վ ըսաւ թէ ինչ որ կայ ոսկեղաբուն մէջ՝ ոսկի ըլլայ բոլոր. հոն կայ երկաթ ալ, պղինձ ալ, խեցի ալ... այս ձեւը տանկական է, բայց տանկիներէն առած չենք. հոս տանկընալ չկայ. անոնց յարաբերականը անհոլով ըլլալուն՝ ստիպուած են այդ ձեւը տալ:

Բայց մեր յարաբերականը կը հոլովուի, որով տանկընալու կամ չֆտընալու պէտք չունինք. եթէ գրէք օրինակ պիտի բերենք՝ պէտք է բերենք այնպէս ինչպէս որ գրուած է. իսկ եթէ մենք պիտի գրենք, այն աւտեն ջանանք չփոխել ազգութիւնիս, եւ ըսենք մեր իսկ լեզուով: «Որոյ թագաւորը մանուկ է»: Բայց հոս՝ պէտք է ըսուի անպատճառ

«Որոյ թագաւոր քո մանուկ է»,

Եւ ոչ թէ

«Որ թագաւոր քո մանուկ է»:

ՓԱ.

Մի՛ գրէ՛ք

ԱՐՏԱՍՈՒՆՔ

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

ԱՐՏԱՍՈՒՐ

Երկու անգամ է կը հանդիպիմ այդ ձեռն. նուն տեւելորդ է՝ Արտաստը բառը յոգնակին է արտասը (արտօսը) բառին:

Արտաստը, սեռական՝ արտաստո. բը վերջացող գոյականները ընդհանրապէս սեռականին մէջ եր կ'ըլլան, ինչպէս համր, համեր, տարր, տարեր. յոգնակներն ալ համերք, տարերք, են. կայ մեղր գոյականը՝ որուն սեռականը կ'ըլլայ մեղրո, (ինչպէս նաեւ մեղեր), բայց յոգնակի չի գործածուիր. պիտի ըլլար մեղրոք, որ պիտի շփոթուէր մեղրո միջատին յոգնակին հետ, կամ մեղերք պիտի ըլլար. բայց չէ եղած ոչ մին եւ ոչ միւսը: — Կայ ծաղը բառն ալ, որուն սեռականն է ծաղու (ծաղեր ալ կայ) բայց յոգնակի չունի: Ասր բառն ալ՝ ասու կ'ըլլայ, բայց սա ալ յոգնակի չունի:

Սական ունինք կարգ մը անծականներ՝ փոքր, մանր, բանձր, քարձր, քաղցր, կարծր որոնց սեռականը ու կ'ըլլայ. յոգնակի ուղղականը ունք, նուի մը յաւելումով. փոքունք, մանունք, բանձունք, քարձունք, քաղցունք, կարծունք:

Երեք բառն ալ՝ որուն սեռականը երիցու կ'ըլլայ, յոգ. ուղղականն է երիցունք:

Արտաստը բառը ասոնց համեմատ կազմած է իւր յոգնակին, բայց առանց նուի. նուն մտած է աշխարհաբար սրցունքին մէջ: Այս միայն չէ, այլ լին գիրն ալ ինկած՝ Թեթեւցած է. լին գրին անկումը կը տեսնուի նաեւ կաշի բառին մէջ՝ որմէ կուշիկ (կոշիկ), եւ կաշի՝ առանց լինի. ունինք տառ (օձառ) եւ աձառ, ունինք տրառ (տրօտ) բառը, որմէ արաձմեղ՝ արածից. (տիւն եւ ծայ լծորդ են, տաստեհիլ, ծածակիլ, տիտ, ծիծ, մերկատիտ) են, են:

Այսպէս լինը ինչալով եղած է՝ արտաստը, որմէ բուսած է արդի արցունք բառը: Նախ սկսած է գործածուիլ արտասունք, եւ

զիտս կամ ստ հաւասար են ցոյի, կրտսեր = կրցեր, կամ իմաստ, իմաց, զգեստ, զգեաց, զգաստ, զգաց, ուրաստ, ուրաց, են, ըստ այսմ, տուր փոխուած է ցոյի. եւ ելած է մեր արդի արցունք բառը: Ուստի Մի՛ գրէք

ԱՐՏԱՍՈՒՆՔ

Այլ գրեցէք

ԱՐՏԱՍՈՒՐ

Դրեցէք

ԱՐՅՈՒՆՔ

ՓԲ.

Մի՛ գրէ՛ք

ԵՂԵՐԳ

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

ԵՂԵՐԳ

Գայթակղեցուցիչ սխալ մը, որ կը տեսնուի թէ գրեցերու եւ թէ լրագրորենու մէջ:

Եղեր բառը արմատ բառ մըն է, որ այսպէս եզակի չի գործածուիր. գործածուելու համար նուն մըն ալ կը կանչէ օգնութեան, եւ կ'ըլլայ եղերն. բայց որովհետեւ նու գիրը իրմէ առաջ ըէ չի կրնար տեսնել՝ կ'ըլլայ եղեռն. բառ մը որ ամէնուն ծանօթ է, եւ շատ գործածուած, մանաւանդ սա մեր դժբախտ իրականութեան մէջ:

Թոգնակին կ'ըլլայ եղերունք կամ եղերք: Եղեռն բառն ունինք եղեռնագործ, եղեռնաբիր, եղեռնաբար, եղեռնատր, եղեռնային, են: Եղերնն ալ ունինք. եղերական, եղերամայր, են: Երբ նուն պահենք՝ պէտք է ուր գործածենք. երբ չպահենք՝ ըէ: Եղերնն ունինք նաեւ ԵՂԵՐԵՐԳ, ինչպէս կայ ողբերգ, որոնցմէ եղերերգութիւն եւ ողբերգութիւն բառերը:

Եղերք բառը սխալ է կ'ըսենք, որովհետեւ արմատը եղ չէ որ երգ աւելցնելով՝ կազմենք եղերք բառը, ինչպէս կ'ընենք ողբ եւ երգ բառերով՝ ողբերգ, Այլ եղերքը եղեռնին յոգնակի մէջ ձեռն է, զոր բարդելու համար՝ պէտք է յոգնակի քցն ձգենք: Դուռն բառն ալ եղեռնին պէս կրկին յոգնակի ունի դրունք եւ դուրք, որուն սեռա-

կանը կ'ըլլայ դրաց, ի դրաց, դրօք ուս
դուրս, եւն: Մ'եր աշխարհարարի դուրս
բառն ալ ասկէ է: Ուստի

Մի՛ գրէք ԵՂԵՐԳ

Այլ գրեցէք ԵՂԵՐԳԻ, գի եղբոր յոգ-
նակի ուղղականը չի գործածուիլ աշխար-
հարարի մէջ. հղբք գրողը եղբրեղոյ իմաս-
տով է որ կը գրէ: Եղեւնով բարդուածները՝
գէշ իմաստ ունին. իսկ եղբրով բարդուած-
ները՝ պարսկան, տիրական:

ԺԳ.

Մի՛ Գրէ՛ք

ՍՄՍԱՐԱՆՈՅ

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

ՍՄՍԱՐԱՆՈՅ

Մի՛ եւնոյն երեւոյթն է. ոայի՛ ըէի խըն-
դիրը: Ամսան եւ ձմեռն բառերուն մէջ
երբ նուերը հեռանան՝ ոայելը ըէի կը փո-
խուին. կ'ըլլան տմարան կամ ամարայեոյ,
ձմերան կամ ձմերայեոյ. յոգնակիներն ալ
ամարոսն եւ ձմերոսն:

Եւ ինչպէս եղեւնին մէջ տեսանք, նուն
երբ մնայ՝ ոան ալ կը մնայ իր տեղը:

Ամսանամոտ, ամսոնային, եւն:

Ամարանոց, «Ամարանոցաց պահակս».
(Խոր. բ. 7). «Նստէր յամարանոցի, վերնա-
տանն» (Դատ. գ. 20). Ամարաստն (Ա-
գաթ.) — Ամարաստան (Խոր. ա. 16),
եւն, եւն: Նոյն նման ձմեռնն ալ ունինք
ձմեռամոտ, ձմեռնաձոխ, եւն. ձմերային,
ձմերել (բայ), ձմերոց. '«Երծոռն յառաջ
քան զաշունն ի ջերին տեղիս ի ձմերոց
երթալոյ» (Եզեհիկ):

Ըսինք, կրկնեցինք, երեքկնեցինք թէ և
գիրը իրմէ առաջ ո կ'ուզէ միշտ. բայց կան
բացատուութիւններ, որոնց ուշ պէտք է զննել:
Այսինքն, երբ արմատին մէջ իրարմէ հեռու
են, եւ հոլովուելու կամ բարդուելու պարա-
զային է որ իրարու կը մօտենան, րի գիրը
սայի չի փոխուիլ. ինչպէս գարուն, գար-
նան, վերին, վերական, կրնալ, եւն, որով-
հետեւ գարնանը գար(ը)նան է, վերինը՝
վեր(ը)նական. կրնալը՝ կարեկալ, եւն:

Բացատուութիւն մը միայն կու գայ միտքս.

ստեղծական. պէտք է ըլլար սրնական, պահ-
պանակ սրունից, բայց ստեղծական ըրեր են
նախնիք. «Սոնապանը պղնծիք ի վերայ
բարձից նոցա» (Ա. Թագ. ժէ. 5):

Ուրիշ դիտելի կէտ մըն ալ. ոն վերջա-
ցող բառերուն մէջ ըսինք որ նուն երբ
հեռանայ՝ ոան ըէի կը փոխուի. բայց եր-
բեմն ալ չի փոխուիլ. ոան՝ ոայ կը մնայ,
երբ ձայնաւոր գայ իրմէ վերջ. ձեռն, ձեռն,
(բայց բաղաձայն եկած պարագային՝ կը
փոխուի. ձեռք, որ ձեռամբ գործիականին
ամփոփոյցն է. եւ կ'ունենանք ձերբակա-
լել, որ է ըսել ձեռքով բռնել, և ձերբա-
ղատ). ոստ՝ ոտան, բուս՝ քստն, գոտ՝ գո-
տն, դատ՝ դատին, բեւ՝ բեւին, ստա՝ սոս-
տին, ստանամոյթ, խոսն՝ խոտն, եւն:

Ուստի

Մի՛ գրէք

ՍՄՍԱՐԱՆՈՅ

Այլ գրեցէք

ՍՄՍԱՐԱՆՈՅ

ԺԴ.

Մի՛ Գրէ՛ք

ՔՆՔՈՅՇ

ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ

ՔՆՔՈՅՇ

Համատարած սխալ մը, սիրուած մեր
բոլոր բանաստեղծներէն, Երեւոյթներ կան՝
որոնք ինծի շատ զարմանք ազդած են.
մէկն ալ աս է. Հոն՝ ուր պէտք է ոյ պա-
հել՝ չեն պահեր, ու կ'ընեն. եւ ուր որ
ու պէտք է պահել՝ ոյ կ'ընեն:

Որինակով բացատրեմ. ոյժը կը գրեն
ոսժ, նոյն իսկ ուղղականին մէջ. ախոյժը՝
կ'ընեն ախոսժ. զոյժը՝ կ'ընեն զոսժ. ա-
նոյժը՝ անոսժ. իսկ քնքոսժը՝ որ ուղիղ ձեռն
է՝ կ'ընեն քնքոյժ. կարելի է խելք հասցնել,
կան այսպիսի ուրիշ երեւոյթներ ալ,
որոնց մասին պիտի խօսինք յաջորդաբար:
Քնքոսժ բառը սխալ է գրել՝ քնքոյժ:
«Քնքոյժներ իմն պշրեալ» (Ոսկ. Էփեսւ. Ի.) —
«Ջարդ խոնարհութեան զոր կոչիցէ. յոր-

ժամ ի քնքշեցոյ ի յօցտեցոյ հանգուշն գիւ-
րեաւ ամփոփիցէ. (Ոսկ. ա. Տիմ.), Ան-
միտս եւ անհնազանդս եւ քնքաշս սնուցա-
նեմք զորդիան. (Ոսկ. Եփես. իա).—«Քնքաշ
անանի, զիրգ լինի» (Ոսկ. բ. Տիմ.):

Կան դեռ փրկութիւն, քնքշի, քնքշեմայ,
քնքշեցոցանել, եւն, եւն, Այս տեսնուե-
ցաւ. Հիմա ուրիշ բան մըն ալ ընենք:

Ոյ ձեւը կը փոխուի ուրի. անոյը կ'ըլ-
լայ անուշակ, անուշաբոյն, անուշեղէն. քո-
զոյը՝ գոշաբոյն, գոշաւոր: Յոյսը՝ յո-
սալ, գոյնը՝ գունաւոր, եւն:

Եթէ քնքաշը քնքոյ ըլլար՝ պէտք էր
ըսէին փրկութիւն, քնքաշանք, քնքաշի,
Բայց այսպէս չեն ըսեր նախնիք, այլ քնք-
աբոյն, քնքաշանք, քնքշի. մեզի հասկցնե-
լու համար որ արմատին մէջ ու է եւ ոչ
թէ ոչ: Ոնն կը փոխուի ըթի, ոչ կը փոխուի
ուրի. Հոտ ըթերը կան, բայց չեն հնչուի:

Անոյը՝ կ'ըլլայ անուշակ, եւ ոչ թէ ան-
շակ, անուշաբոյն եւ ոչ թէ անուշաբոյն:
Բայց՝ բոսմել եւ ոչ թէ բոսմել. տոյժ՝ տոսմել
եւ ոչ թէ տոսմել, ժոյժ՝ ժոսմել եւ ոչ թէ
ժոսմել. յոյս՝ յոսալ եւ ոչ թէ յոսալ, եւն, եւն:

Բայց շաբոյն՝ շաբոյնի, նաւ՝ նեւեի,
սպոր՝ սպորաբոյն, փոշ՝ փշայից, փաղա-
քոյ՝ փաղաքեւ. Քնքաշին ալ՝ քնքեւեի,
քնքաշանք, քնքշի, եւն: Ուստի

ՄԻ՛ զրէք

ՔՆՔԱՅԻՆ

ԱՆՆ զրեցէք

ՔՆՔԱՅԻՆ

ժԵ.

ՄԻ՛ ԳՐԵՔ

ԽԵԼԱՌ

ԱՅԼ ԳՐԵՑԻՔ

ԽԵԼԱՌ

Ընդհանրացած կոպիտ սխալ մը:

Սխալը ո՛րքան անհեթեթ՝ նոյնքան մեծ
եղաւ ուրախութիւնս տեսնելով ուղիղ ձեւը
Տէվրիշի «Պարիւրներն» պատմութեան մէջ
(Մշակ 1929, Ապրիլ 23, Թ. 340):

Լեւոն ազաւ, այժեամբ պէս խելք ԽԵԼԱՌ:

Բարեկիշ մը Տէվրիշին եւ Մշակին:

Ազաւթանգեղոսի մէջ (1862ի տպագր.)
երկու անգամ գործածուած է այդ բառը.

«... զի ասացեր եթէ ԽԵԼԱՌՔ են Թա-
գաւորք որ պաշտեն զնոսա» (Ե. զլիտուն
վերջերը, էջ 57):

Այս բառը մոռցուած է Հայկազեան բա-
նարանին մէջ: Երկրորդ օրինակ.

«... պակուցեալք շապուլթեամբն մե-
ղաց, դիւցալթալ մորաւ զնային ի մէջ
ժովացեալ մեղացն չարութեան» (Յաւատա-
րանին վերջերը, էջ 25): Ասի կայ Հայ-
կազեանին մէջ:

Ուստի, ով որ հայ լեզուն կը սիրէ
Թող զրէ

ԽԵԼԱՌ, խեղթ ու խելար

Եւ ոչ Թէ

ԽԵԼԱՌ, խեղթ ու խելար:

ժԶ.

ՀԵՏԱԳԱՅ

ԵՒ ՈՉ ԹԵ

ՅԵՏԱԳԱՅ

Եր. Տր. Անդրեասեան, իմ պատուա-
կան հայրենակիցս, կարող հայկաբան,
Աղդարարի մէջ (Թ. 782), «Յետագայ Բե-
հետագայ» խորագրով յօդուածիկով մը,
ինք որ «Յետագան Յետագայ» կը զրեմ
կ'ըսէ, հաւանական չի գտներ իմ փառ-
տարկութիւնս: Ու ինքն ալ իր փաստերը
կը թուէ:

Ամենամեծ հաճոյքով է որ կը պատաս-
խանեմ, եւ պիտի ուզէի որ ուրիշներ ալ
եթէ ունենան որեւէ տարակոյս սա կամ
նա բառի մասին, ընէին իրենց առարկու-
թիւնները, խնդրը աւելի եւս լուսաբա-
նելու համար:

Ես շատ չէի ծանրացած նիւթին վրայ,
ինծի համար շատ յստակ, շատ պայ-
ծառ ըլլալուն: Հիմա որ առիթը եկաւ,
աւելի մօտէն ջօշափնքը հետն ու յետը:

Կ'ըսէ յարգելի հայկաբանը. «Դախ գայ
իրրեւ արմատ կը ծառայէ Գամ բային,
ինչպէս մնայ, մնաց, Մնամ բային. կայ,
կաց, կամ բային... Երկրորդ յետ կը նշա-

նակէ ետքը, ետեւ, ետեւեւ (ես կ'ընդգծեմ), այնպէս որ յետագայ կը նշանակը ետքը, ետեւ, ետեւեւ եկող. — Յետագայ իրողութիւնները, եւն, եւն»:

Յետ իրաւ է թէ կը նշանակէ ետքը, ետեւ, բայց ոչ ետեւեւ. որով յետագայ չի կրնար ետեւեւ եկող նշանակել, այդպիսի բառ եթէ գոյութիւն իսկ ունենար:

Ահա քանի մը օրինակներ. Յետ գերուածեան, գերութենէն վերջ. — Յետ յարութեան. յարութենէն վերջ. — Յետ վեց աւուր. վեց օր ետք. — Յետ ամենեցուն. ամենեցէն վերջ. — Յետ աշտորիկ. ասկէ վերջ: — Յետ որոյ. որմէ վերջ:

Այս յետերէն ո՛րք ետեւեւի իմաստ ունի, կամ կ'ընայ երբեք ունենալ. Երբ կ'ըսեմ յետ որոյ. կը հասկնամ՝ որմէ վերջ. երբ կ'ըսեմ զհետ որոյ, զորոյ զհետ, կը հասկնամ՝ որուն ետեւեւ: Գնային զհետ նորա. կ'երթային անոր ետեւեւ:

Ըսի թէ յետագայ բառ գոյութիւն չունի, նոյնը կ'ըսեմ դարձեալ միւսանգամ. յետը կը գործածուի ցոցոյին, մնացողին համար, եւ ոչ թէ եկողին. «յետս յետս չողան» . «երթ յետս իմ» . յետամնաց. յետնորդ, յետածին, եւն եւն:

Եթէ յետագայ բառ գոյութիւն ունենար չեմ ըսեր ետեւեւ եկողի, այլ նոյն իսկ վերջէն եկողի իմաստով, Մովսէս խորենացի պիտի գործածէր սա խօսքին մէջ. «Մեծն Հովմերոս այնքան կարաց գերաւ զանցել զամենեւորմբք, մինչ զի ի վերջէ եկեայքն եւ ոչ լսող անգամ արժանաւորապէս նորայն կարացին լինել քերթութեանք»:

Փոխանակ ըսելու ի վերջէ եկեայքն՝ պիտի ըսէր յետագայքն: Բայց չէ ըսած, որովհետեւ այդպիսի բառ գոյութիւն չունի մեր լեզուին մէջ:

Անոր համազօր գեղեցիկ բառն ունինք արդէն, եւ է՝ ապագայ, եւ շատ գործածուած է նախնեաց մատենագրութեան մէջ: Յետագայ երբեք պիտի չնշանակէր ետեւեւ եկող. այլ յետոյ եկող, վերջէն եկող. ասոր պէտքը կը լրացնէ արդէն ապագայ բառը:

Մեր հայրենակիցը «կը խնդրէ որ յայ.

տագրեմ թէ ո՛ր մատենագիրը ո՛ր դարուն մէջ, կամ ո՛ր մատենագիրները ո՛ր դարերուն մէջ գրած են յետագայ, յետագայք, ի յետագայս, յետագայից»:

Պատասխանս. ո՛չ մէկ մատենագիր ո՛չ մէկ դարու մէջ գործածած չէ եւ ո՛չ մին այդ բառերէն: Գործածուածները բոլոր հետագայ են, եւ ահա.

«Եննորդց եւ հետագայ մանկանցն, Նման սմին եւ հետագայս. (Պիտ.) — Զորս հետագայս (բան) զայստիկ հաստատեցէ, Ուրպէս եւ հետագայ կարգ պատմութեանս յայտ առնէ (Ոսկ. Կծ.) — Ուրպէս եւ հետագայս ցուցանէ բանն Հետագայ բանիւս, զոր ասէր (Խորա. Բրս. մրկ.) — Զանուն, զբայ, եւ զհետագայս նոցա զմասունան. (Մագ. քեր.) — Եկայք կերայք, եւ հետագայիւք զարթուցանէ զնոսա Զորս եւ հետագայ բանիւս յայտնէ. Զսոյն խորհուրդ եւ հետագայ ձայնիւս նշանակէ. (Դի. Ես.)»:

Կայ նաեւ հետակայ բառ մը. նոյն հետագայի իմաստով. ի հետակայում տեսաւ. ետութեան ուսցուք. (Ստմ. ա.) — Որպէս եւ ի հետակայումս ասէ. (Միս. Երմմ.) — Հետակայ բան, բանք, եւն:

Նորայր ալ իր բառգրքին մէջ suivant բառին դիմաց կը դնէ. Յաջորդ, հետագայ: Զեմ գիտեր թէ ինչպէս այդ սխալ գրութիւնը մտեր է ինչ ինչ բարգիւրդնելու մէջ. քանի որ նախնեաց մէջ սխալ ձեւով ո՛չ մէկ օրինակ կայ:

Զեռքիս տակ ունիմ Արշայոյս Արարտունան թերթը, ուր հետագայ բառը ուղիղ ձեւով գործածուած է, «Հետագայ յայտաւարութիւնը», 1841, Թ. 33. — «Հետագայ նամակը». 1842, Թ. 116: Հիներն աւելի նախանձախնդիր էին ուղիղ գրելու:

Եթէ կրցայ համոզել պատուական հայրենակիցս, պիտի խնդրէի որ ինքն ալ՝ ասկէ յետոյ հետագայ գրէր, եւ ոչ թէ յետագայ:

Զանց կ'ընեմ խօսիլ մեր խնդրէն դուրս եղող ինչ ինչ բաներու վրայ, օր. յետսս. մուտ, եւն, ժամանակ չունիմ. ուրիշ առթիւ կ'անդրադառնամ ատոնց երբ բարդութեանց վրայ գրեմ:

(Շարունակելի)

Հ. Ա. ՂԱԶԻՆԵԱՆ